

Una experiència de conservació i rehabilitació del patrimoni de la pedra en sec a la Fatarella: Projecte Agricultura de muntanya, Terra i Pedra

Xavier Rebés d'Areny-Plandolit

Grup de treball d'una de les jornades del Projecte Agricultura de muntanya, Terra i Pedra.

Bon dia a tothom.

Abans de fer la meua exposició, vull agrair la invitació per participar en aquesta trobada i de passada expressar la meua satisfacció, –suposo que compartida per tots els que treballem al voltant del patrimoni de la pedra en sec– de poder-nos reunir per parlar, exposar i contrastar els coneixements i experiències al voltant d'aquest fet patrimonial que ens és comú.

En la meua intervenció explicaré la experiència que la Fundació el Solà de la Fatarella està portant a terme, és el projecte que hem anomenat *Agricultura de Muntanya, Terra i Pedra*.

La Fundació el Solà és una fundació privada que va ser legalitzada l'octubre de 1999 i té la seva seu social a la Fatarella, municipi de la Terra Alta, Tarragona.

Els objectius de la Fundació són,

entre altres, contribuir en general a l'estudi, el desenvolupament i la divulgació del patrimoni cultural i natural de la Fatarella, de la Terra Alta i de les comarques veïnes de parla catalana, dedicant especial atenció als sistemes de construcció de pedra en sec.

El projecte *Agricultura de Muntanya, Terra i Pedra* pretén preservar i donar a conèixer la forma de vida tradicional de la Fatarella, recuperant i divulgant la pràctica agrària incloent-hi les feines relacionades amb la tècnica constructiva de la pedra en sec, sense oblidar-ne d'altres com les relacionades amb el bosc, la caça, la conservació d'aliments, l'apicultura, etc.

Fins ara, els coneixements del món rural s'anaven transmetent de pares a fills i de generació en generació. Aquesta transmissió ha quedat trencada ja que en molts casos els fills dels pagesos ja no següeixen fent de pagès, i els que ho fan estudien en les escoles agràries on ensenyen tècniques modernes que poc tenen a veure amb les pràctiques tradicionals.

A més no s'ha d'oblidar la greu crisi que en els últims anys està patint el món agrari i en especial el dels fruits secs, el gran despoblament dels pobles petits, les dificultats físiques de conrear en zones muntanyoses, etc.

El primer que calia per engegar el projecte era comptar amb persones que fossin coneixedores de totes aquestes pràctiques tradicionals. Després, reco-

Bon punt de cabanes.

Grup de treball.

lir les dades per fer posteriorment publicacions. Finalment, disposar d'una finca en condicions per poder desenvolupar el projecte.

Aquest projecte, si volíem que respongués a les expectatives marcades, calia que fos a llarg termini ja que el ritme de les activitats agràries és lent. Nosaltres ens hem marcat un mínim de dos anys, per fer el seguiment de tot el procés de preparació, plantació, conreu, recollida, emmagatzemant, transformació, etc., pel que fa a l'apartat Terra, i la reparació o bastiment de noves construccions de pedra en sec pel que fa a la Pedra.

Un bon pagès ja jubilat és la persona que col·labora en la programació i en les feines agrícoles completant el cicle d'aquest primer any del projecte.

Pel que fa a les feines relacionades amb la pedra, disposem dels serveis d'una empresa que fa treballs agrícoles i constructius, especialitzats en treballs de pedra en sec, tots ells de la Fatarella, i d'un jove picapedrer professional d'un poble veí.

La recollida de les dades es fa amb la col·laboració de dos mestres de l'escola de la Fatarella i amb persones de la Fundació.

La finca que disposem, s'anomena els Canyercets, és una finca particular que estava erma. Amb el seu propietari hem fet un contracte per cinc anys, en

que la Fundació pot fer tots els treballs que vulgui, sempre dirigits al redreçament de la finca tant en els sentits agrícola com en el de la seva estructura física.

La idea bàsica del projecte és viure totes aquestes activitats d'una manera directa. És tornar a fer les feines agrícoles tal com es feien cinquanta o seixanta anys enrere. És, doncs, des de la pràctica real d'on es va traient la informació, que ve significativament ampliada per les situacions, els records, les dites, els refranys, les cançons, etc.

També, des del principi, vam voler que en la feina que s'aniria fent al llarg de tot l'any hi pogués participar la gent interessada. Veure i participar en preparar la terra per plantar les patates, sembrar els alls, segar l'ordi, o refer un marge, etc., sempre orientats per bons "mestres" que ensenyen amb paciència, no és el mateix que només llegir-ho en un llibre.

A finals de l'estiu passat, vam fer un cartell amb el calendari i la programació de les feines a fer fins a final d'any i el vam repartir per la Fatarella i d'altres pobles de la comarca i comarques veïnes, i el vam penjar a internet dins de la nostra pàgina web. També, vam enviar la informació a totes les entitats i persones que ens va semblar podien estar interessades.

Per tal de poder facilitar la col·laboració de tothom i que la gent pogués venir als "cursos", vam programar les feines els dissabtes al matí de les deu del matí fins a la una del migdia, cada quinze dies, i de manera que s'aniria alternant les feines agrícoles amb les de la pedra.

L'assistència és totalment gratuïta, no hi ha cap limitació d'edat però els menors de catorze anys han de venir acompanyats per adults i sols cal apuntar-se amb una setmana d'antelació i així quedar per poder anar a la finca i aconsellar el tipus de vestimenta, calçat, o complement que s'ha de dur.

El curs el vam estructurar com un curs escolar amb tres trimestres, el primer d'octubre fins acabar l'any, el segon de començament d'any fins a pasqua i el tercer, de pasqua fins l'estiu. Vam començar el 27 d'octubre passat i fins avui hem fet unes vuit sessions dedicades a l'agricultura i unes altres tantes dedicades a la pedra. Han assistit més de 60 persones, moltes de les quals han vingut varies sessions. S'han fet fotos, vídeos i s'han omplert un munt de fulls amb tota classe de dades. S'ha sembrat i s'ha ensenyat a sembrar pèsols, faves, alls, enciams, patates, blat, ordi, civada, s'han plantat i s'ha ensenyat a plantar cols, bròquils, cebes, ceps, carxoferes, i diversos arbres,

Treballant un hort de secà.

s'han apanyat i s'ha ensenyat a apanyar marges caiguts i d'altres construccions en pedra ens sec. De totes maneres, el curs encara no s'ha acabat i, per tant, no s'han fet les valoracions finals. El que sí podem dir és que ha despertat interès i hem explicat el projecte en diverses ocasions tal com ho fem avui a Manresa. Ja que estem a Manresa, recordar que uns professors de l'Escola Agrària d'aquesta ciutat van venir al curs i, també, a la revista *Agrocultura* núm. 12, editada a Manresa, vam fer un article de com es restaurava un marge caigut, -allà li diem portell- amb el títol de "Arreglem portells".

Per acabar, sols unes qüestions que creiem fonamentals.

No es pot abordar l'estudi de les construccions de pedra en sec, sinó és d'una manera pluridisciplinar. Estem parlant d'un patrimoni absolutament urelat a un territori i a la seva població. Aquest paisatge i aquestes construccions formen part de la seva història, dels seus costums, de la seva memòria. En definitiva, de la seva identitat. Per tant, és també des de la història, la sociologia, la política, etc. que s'ha d'entendre i estudiar. La preservació passa perquè la gent s'ho senti seu, i que representi alguna cosa

més que un patrimoni arquitectònic valorat pels estudiosos.

El fenomen de la pedra en sec, va indiscutiblement lligat a l'agricultura. Així ho hem entès en el projecte que estem portant a terme i que per això hem anomenat *Terra i Pedra*. Pensem que la salvaguarda del patrimoni de la pedra en sec també va lligat al manteniment de les estructures agràries que la van crear. Cal entendre que no estem parlant de obres arquitectòniques úniques sinó de vastíssims paisatges arquitectònics.

Estem parlant d'un patrimoni, generalment privat, i repartit entre la majoria de la població, al menys en les poblacions agràries, és a dir entre els pagesos. Per tant, la preservació d'aquestes cabanes, barraques, marges, pous, de totes les construccions de pedra en sec, d'aquests paisatges de la pedra en sec, no es pot fer sense comptar amb ells. Hi ha sobrades experiències que ho demostren.

El projecte *Agricultura de muntanya. Terra i Pedra* l'hem portat a la pràctica amb la convicció que contribuirà a la l'estudi, valoració i preservació del patrimoni més proper de la gent de la *Fatarella* i esperem que aquesta experiència desperti d'altres iniciatives dirigides a la preservació del patrimoni de la pedra en sec, ob-

jecte d'aquesta trobada.

Actualment, dintre de la programació d'aquest últim trimestre del curs s'està construint una cabana de volta, construcció emblemàtica de la *Fatarella*, ja que es poden contar per centenars. Encara no sabem el nombre exacte d'aquestes construccions, però ja hem encetat el projecte d'inventariar amb la col·laboració del departament de Geografia i Història de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

Cal destacar l'entusiasme i la predisposició de l'equip i la col·laboració de molta altra gent que en molts casos desinteressadament han aportat les seves experiències i han treballat en el projecte.

El curs finalitzarà el dia 20 de juliol amb una jornada festiva per a tots els que han participat i col·laborat en el projecte. S'acabarà la cabana, es batrà l'ordi i el blat que vam sembrar al començament del curs, passarem una selecció de fotografies, debatem lo que a estat el curs per als diferents participants i per acabar farem un sopar a la mateixa finca.

Res més i fins el curs que ve.

Xavier Rebés d'Areny-Plandolit

Arquitecte
Fundació el Solà